

Jaume ROIG

Espill

Edició, traducció i comentaris d'Antònia Carré, pròleg de Lola Badia. Barcelona: Quaderns Crema (Sèrie gran, 25), 2006, 891 p., 35 €

L'edició de l'*Espill* de Jaume Roig que ha dut a terme Antònia Carré planta una fita ineludible en un camí no gaire transitat per la cultura catalana: el de la divulgació dels clàssics catalans entre el gran públic lector.

L'estudi de la literatura catalana s'ha ressentit, com molts altres àmbits de la cultura catalana, dels llargs anys d'aturada, de relegació i de prostració del franquisme. Això (fa una mica de vergonya dir-ho!) ha estat una sort impagable per als que ens ha tocat de viure els anys de la represa. Pel que fa a la literatura medieval, per exemple, cap altra literatura romànica no presenta un camp d'estudi tan verge o tan poc fressat com la catalana, amb grans empreses encara pendents: obres fonamentals inèdites, estudis de conjunt per fer, novetats d'arxiu de grandíssim abast, etc. El conjunt de feina que queda per fer és tal que probablement n'hi ha per un parell o tres de generacions d'estudiosos, sempre que hi hagi una xifra suficient de personal amb prou diligència, és clar. Una de les assignatures que tenim pendents és la de proporcionar als lectors nacionals i internacionals edicions solvents i completes, no adreçades exclusivament a especialistes ni a escolars, amb textos ortografiats, notes culturals, lingüístiques i històriques, introduccions engrescadores... de les grans obres. Només per posar un exemple que clama al cel: no existeix res que s'aproximi a un llibre d'aquestes característiques per al *Tirant lo Blanc*; de fet, ara mateix, és impossible de trobar a les llibreries cap edició del text sencer del *Tirant* apta per al gran públic, que ja és trist!

Per tot això, té una importància cabdal l'edició d'Antònia Carré que es ressenya aquí. Qui signa, sense anar més lluny, ha de reconèixer que mai abans no havia llegit sencera l'obra de Jaume Roig; entenc que no és una disculpa acceptable, però és que els 16.247 versos tetrasil·làbics del metge valencià són un *tour de force* per a la paciència de qualsevol lector, per voluntariós que sigui. Encara que pugui semblar un contrasentit, la traducció que n'ha fet Carré permet copsar l'enorme qualitat del treball literari de Roig, els matisos narratius que és capaç d'introduir en el seu text, malgrat la constricció mètrica brutal que es va autoimposar. En efecte, la lectura acarada dels versos originals (però ortografiats), a la pàgina de l'esquerra, i de la versió en català modern, a la de la dreta, fa el miracle d'una lectura distesa, agradable i còmoda de l'*Espill* (de l'original a la traducció, i

viceversa), que apareix així, no com una raresa extravagant i esgotadora, sinó com una obra ambiciosa, un desafiament que atreu la intel·ligència del lector. Això sol ja mereixeria el reconeixement unànim de la crítica literària a la tasca de la curadora del volum.

Tanmateix, la perla que afegeix un valor inestimable a l'edició són les més de dues-centes pàgines (601-807) de comentaris que acompanyen el text dividit per seccions i que al final del llibre s'ofereixen al lector àvid d'una lectura rica i precisa. M'agradaria subratllar la bondat de la solució editorial, que no reclama enutjosament l'atenció del lector amb notes sinó que l'invita discretament a la consulta; ja l'havia assajat amb èxit Lola Badia en una edició divulgativa de *Lo somni* (1999) publicada a la mateixa editorial. L'aparat informatiu complementari del volum es tanca amb un extens glossari i dos índexs: un de referències bibliques i un altre de noms propis esmentats al text, que facilita dades addicionals de personatges històrics i literaris.

La introducció de Carré dona informació sobre el context en què es va compondre l'obra (1460), sobre el seu autor i la seva professió mèdica, que apareix implícitament o explícitament en molts passatges de l'obra. Les pàgines dedicades al tema central de l'*Espill*, la condició femenina, permeten al lector contemporani situar-se en una qüestió que pot condicionar absolutament la seva lectura: l'exageració misògina hiperbòlica i brutal que duu a terme Jaume Roig es presta a tota mena d'indisposicions, de prejudicis i de saturacions. Situar l'*Espill* en el gènere de la sàtira (en la tradició de les *Sàtires* de Juvenal) fa comprensibles moltes de les característiques de l'obra: referència a la realitat coetània, to de censura moral, distorsió exagerada, barreja de serietat i jocositat. Igualment aclaridora és la síntesi que es fa de la concepció de la dona i del matrimoni a l'edat mitjana, perquè evita la confusió fàcil entre els exabruptes de Roig i allò que era el pensament comú de l'època. I especialment important, l'apartat que explica en quin sentit hem de considerar l'*Espill* una obra còmica i fins a quin punt l'opció per la comicitat determina la seva interpretació; l'estil tràgic hauria escaigut més a la proposta ètica que fa l'obra (defensa d'una vida casta i ascètica; vegeu el mot mateix «mirall», que remet al món de la instrucció), però la tria d'una forma tan dràstica de versificació, amb totes les conseqüències estilístiques que comporta, situa l'*Espill* en el terreny de l'ambigüitat i del doble sentit. És just aquesta dimensió la que pot passar fàcilment desapercibuda a un lector dels nostres dies. L'*Espill* és una obra massa poc llegida perquè, a banda de la qualitat intrínseca que té, és un correlat perfecte per a nombroses obres literàries medievals, un perfecte

espill de la vida ciutadana i cavalleresca del seu temps, una magnífica introducció a l'edat mitjana encara que sigui mediatitzada per una òptica tan concreta com la del debat antifemení. Només dos exemples, entre tantíssims que podrien ser adduïts. Als versos 968-995 s'explica la formació cavalleresca que el protagonista adquireix al costat d'un cavaller experimentat: usar les armes, cavalcar, caçar i fer-ho amb falcons i esparvers, manescalia, música i dansa i servir a taula. Tot en 27 versos tetrasil·làbics: és difícil explicar millor i de manera més econòmica un procés que ja abans havia desenvolupat l'anònim autor del *Curial e Güelfa* a l'inici de la seva novel·la. Als versos 2656-2660, Roig relaciona el menú que endrapava la seva primera esposa en companyia d'altres amigues: perdius, gallines, pollets, ous amb gingebre o pebre. Amb poques variacions, són les mateixes menges que sopa la princesa Carmesina després de la famosa escena del bany al capítol 231 del *Tirant*: dues perdius i una dotzena (!?) d'ous ensucrats, tot regat amb malvasia. Els lectors de la novel·la de Martorell, ara mateix, només poden pensar que l'àpat és, si més no, poc adequat per anar a dormir... Els de l'*Espill*, gràcies als comentaris de Carré, saben que els metges medievals assenyalaven les propietats per estimular el coit de determinats aliments, entre els quals les perdius i els faisans, els ous crus (o poc cuits) i el vi dolç. És a dir, que l'esposa de Roig i Carmesina es regalen amb un menú afrodisíac, que és un detall clau per a la comprensió de la intenció d'ambdós episodis.

No costa gaire de fer-se càrrec de la quantitat de dificultats, d'enigmes, d'equívocs i de paranys que presenta un text de la llargària de l'*Espill*, transmès en un únic manuscrit, amb una sintaxi obligada a expressar-se en versos de només quatre síl·labes, amb una riquesa immensa de vocabulari i una capacitat d'invenció de neologismes astoradora. L'editora s'ha beneficiat de les edicions de Chabàs (1905) i de Miquel i Planas (1929-1950) i d'aportacions de la crítica anterior per a l'aclariment d'aquests trencacolls. En qualsevol cas, ella també n'ha resolt un nombre elevadíssim a la traducció i als comentaris. Que encara en deuen quedar força per identificar, solucionar o millorar, és un fet que no pot estranyar ningú. En tot cas, l'edició d'Antònia Carré representa un avenç decisiu en la interpretació d'una obra tan difícil com aquesta.

Albert Soler
Universitat de Barcelona